

**В. С. Пикалюк, Т. М. Бойчук,
О. П. Антонюк, Т. П. Макаліш**

ЕМБРІОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

Видавець Марченко Т.В.

Львів

УДК 611.013 (03)

Е 54

Автори:

В. С. Пикалюк, Т. М. Бойчук, О. П. Антонюк, Т. П. Макаліш

За загальною редакцією проф. **В. С. Пикалюка**

Рецензенти:

В.о. завідувача кафедри здоров'я людини, рекреації та фітнесу факультету фізичної культури та здоров'я людини, доктор медичних наук, професор Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

МАРДАР Г. І.

Доктор медичних наук, професор кафедри гістології, цитології та ембріології ВДНЗ України "Українська медична стоматологічна академія"

ЄРОШЕНКО Г. А.

Професор кафедри гістології, цитології та ембріології ДУ "Кримський державний медичний університет імені С. І. Георгієвського"

ТРОЦЕНКО Б. В.

Рекомендовано Центральною методичною комісією Буковинського державного медичного університету МОЗ України як навчальний посібник для студентів вищих медичних навчальних закладів IV рівня акредитації

Ембріологічний словник / За заг. редакцією проф. В. С. Пикалюка.

- Львів: Видавець Марченко Т.В. - 257 с.

ISBN 978-617-8194-27-7

Науково-методичне видання складається з двох частин: першої — морфологічної, в якій подано філо-, онтогенез органів та систем людини, та другої — словникової, в якій подане анатомо-ембріологічне тлумачення основних ембріолого-генетичних термінів. У першій частині розглянуті загальні та топографо-органні закономірності індивідуальних та видових законів розвитку організму людини. Словникова частина видання містить понад 1000 анатомо-ембріологічних понять. Всі поняття та терміни подані в алфавітному порядку з морфологічним трактуванням їх суті й латино-грецькою етимологією, що дозволяє читачу вільно оперувати термінологічними поняттями та уникати неточностей в іншій інтерпретації. Видання не має аналогів, адресоване біологам, медикам, викладачам, студентам, старшокласникам

ISBN 978-617-8194-27-7

© В. С. Пикалюк, Т. М. Бойчук, О. П. Антонюк,
Т. П. Макаліш

© Видавець Марченко Т.В.

ПЕРЕДМОВА

Вивчення і науково-біологічне описання будь-якого органа живого організму завжди базується на трьох складових: розвитку, будові, функції. При цьому, без в'яснення процесу формування організму, зрозуміти будову і принципи функціонування його органів і систем неможливе. Розвиток, у свою чергу, ділиться на видовий (філогенез) та індивідуальний (онтогенез). Їх взаємозв'язок був обґрунтований із відкриттям та формулюванням філогенетичного закону Геккеля-Мюллера: «Онтогенез є коротким повторенням філогенезу». Саме в онтогенезі формуються зміни, які стануть основою подальшого філогенезу. Тому для розуміння ембріогенезу органа необхідно знати не тільки індивідуальний, а й філогенетичний розвиток даного виду. Знання ембріогенезу має не тільки фундаментально-теоретичне значення, але й важливе для практичної медицини, являючись відмичкою для розуміння причин та механізмів аномалій, даючи можливість діагностувати, лікувати, а інколи і запобігати їх формуванню.

Створення самостійної української держави гостро поставило питання використання української наукової термінології у практичній та науковій медичних сферах. Адже система термінів складає основу професійної лексики фахівця. Особливістю медико-біологічної освіти є широке використання латино-грецької термінології, що вимагає глибокого розуміння походження семантичних коренів спеціальних термінів та докладання додаткових зусиль при засвоєнні чи використанні наукового багажу. Це і спонукало авторів до створення не традиційного за структурою та змістом академічного термінологічного тлумачного словника, а наукового видання з прикладним аспектом. Базою термінів для монографії послужили першоджерела, що відображають рівень ембріологічних істин минулих років та сучасності. Відібрано більше 1000 термінів, що складають основу ембріологічної лексики. При цьому, ми базувалися на українських варіантах діючих Міжнародних біологічної, анатомічної, гістологічної, генетичної та ембріологічної номенклатур.

Видання складається з двох повноцінних розділів. Перша частина – теоретична викладка основ загальної та топографо-органної ембріології, в якій подані основи філо- та онтогенезу окремих органів, ділянок та систем організму, наведені фундаментальні закономірності гістогенезу. Друга частина являє собою власне більш традиційний, вибудований за алфавітною формою, тлумачний словник ембріологічних термінів із відтворенням їх греко-латинських термінів.

Висловлюємо надію, що наукове монографічне видання викличе зацікавленість та стане реальною підмогою в науково-практичній діяльності широкого кола фахівців біолого-медичного циклу, студентів, школярів.

З повагою та вдячністю за проявлену зацікавленість та висловлені зауваження-побажання

автори.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	3
УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ.....	4
ЧАСТИНА I. ЗАГАЛЬНА ЕМБРІОЛОГІЯ	5
1.1. ОСНОВНІ СТАДІЇ ОНТОГЕНЕЗУ.....	5
1.2. КЛАСИФІКАЦІЯ ЯЙЦЕКЛІТИН.....	6
1.3. ГІСТОГЕНЕЗ ТА ОРГАНОГЕНЕЗ.....	7
1.4. РОЗВИТОК ПОЗА ЗАРОДКОВИХ ОРГАНІВ.....	9
1.5. ПЕРІОДИЗАЦІЯ ЖИТТЯ ЗАРОДКА ЛЮДИНИ.....	17
1.6. КРИТИЧНІ ПЕРІОДИ РОЗВИТКУ ЛЮДИНИ.....	22
ЧАСТИНА II. ТОПОГРАФО-СИСТЕМНА ЕМБРІОЛОГІЯ	23
2.1. РОЗВИТОК СКЕЛЕТА ТУЛУБА.....	23
2.2. РОЗВИТОК КІНЦІВОК.....	27
2.3. РОЗВИТОК ЧЕРЕПА.....	32
2.4. РОЗВИТОК СУГЛОБІВ.....	34
2.5. РОЗВИТОК М'ЯЗІВ.....	35
2.5.1. ЕМБРІОГЕНЕЗ ТКАНИН.....	35
2.5.2. ЕМБРІОГЕНЕЗ М'ЯЗІВ.....	38
2.5.3. РОЗВИТОК ФАСЦІЙ ШИЇ.....	39
2.6. РОЗВИТОК ЩЕЛЕПНО-ЛИЦЕВОЇ СИСТЕМИ І ПОРОЖНИНИ РОТА.....	40
2.6.1. РОТОВА ЯМКА (БУХТА) І ЗЯБРОВИЙ АПАРАТ.....	40
2.6.2. РОЗВИТОК ОБЛИЧЧЯ І ПЕРВИННОЇ РОТОВОЇ ПОРОЖНИНИ.....	40
2.6.3. РОЗВИТОК НИЖНЬОЇ І ВЕРХНЬОЇ ЩЕЛЕПИ.....	41
2.6.4. РОЗВИТОК ПІДНЕБІННЯ ТА ПОДІЛ ПЕРВИННОЇ РОТОВОЇ І НОСОВОЇ ПОРОЖНИНИ.....	42
2.6.5. РОЗВИТОК ЯЗИКА.....	42
2.6.6. РОЗВИТОК СЛИЗОВОЇ ОБОЛОНКИ ПОРОЖНИНИ РОТА.....	44
2.6.7. РОЗВИТОК СЛИННИХ ЗАЛОЗ.....	44
2.6.8. РОЗВИТОК ЗУБІВ.....	45
2.7. РОЗВИТОК ПОРОЖНИН ТІЛА.....	53
2.8. РОЗВИТОК ТРАВНОЇ СИСТЕМИ.....	55
2.9. РОЗВИТОК ОРГАНІВ ДИХАННЯ.....	58
2.10. РОЗВИТОК СЕЧОВИДІЛЬНОЇ СИСТЕМИ.....	59
2.11. РОЗВИТОК СТАТЕВОЇ СИСТЕМИ.....	63
2.12. РОЗВИТОК СЕРЦЕВО-СУДИННОЇ СИСТЕМИ.....	67
2.12.1. РОЗВИТОК КРОВОНОСНОЇ СИСТЕМИ.....	67
2.12.2. РОЗВИТОК ТВЕРДОЇ МОЗКОВОЇ ОБОЛОНИ ТА ЇЇ ПАЗУХ.....	71
2.12.3. РОЗВИТОК ЛІМФАТИЧНОЇ СИСТЕМИ.....	75
2.13. РОЗВИТОК ЕНДОКРИННИХ ЗАЛОЗ.....	75
2.13.1. КЛАСИФІКАЦІЯ ЕНДОКРИННИХ ЗАЛОЗ.....	75
2.13.2. РОЗВИТОК ЦЕНТРАЛЬНИХ ЕНДОКРИННИХ ЗАЛОЗ.....	78
2.13.3. РОЗВИТОК ПЕРИФЕРІЙНИХ ЕНДОКРИННИХ ЗАЛОЗ.....	79
2.13.4. РОЗВИТОК ДИФУЗНОЇ ЕНДОКРИННОЇ СИСТЕМИ.....	82
2.14. РОЗВИТОК ОРГАНІВ КРОВОТВОРЕННЯ ТА ІМУННОГО ЗАХИСТУ.....	83
2.15. РОЗВИТОК НЕРВОВОЇ СИСТЕМИ.....	85

2.15.1. РОЗВИТОК СОМАТИЧНОЇ НЕРВОВОЇ СИСТЕМИ	85
2.15.2. РОЗВИТОК ВЕГЕТАТИВНОЇ НЕРВОВОЇ СИСТЕМИ	88
2.15.3. РОЗВИТОК ЧЕРЕПНИХ НЕРВІВ.....	91
2.16. РОЗВИТОК ОРГАНІВ ЧУТТЯ	92
2.16.1. РОЗВИТОК ОРГАНА ЗОРУ.....	92
2.16.2. РОЗВИТОК ОРГАНА СЛУХУ І РІВНОВАГИ	93
2.16.3. РОЗВИТОК ОРГАНА НЮХУ	94
2.16.4. РОЗВИТОК ОРГАНА СМАКУ	94
2.17. РОЗВИТОК ШКІРИ ТА ЇЇ ПОХІДНИХ	95
ЧАСТИНА ІІІ. СЛОВНИК ЕМБРІОЛОГІЧНИХ ТЕРМІНІВ	97
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	253

В. С. Пикалюк, Т. М. Бойчук,
О. П. Антонюк, Т. П. Макаліш

ЕМБРІОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

Навчально-довідкове видання

Формат 70x100/16 Папір офсетний.
Гарнітура Myriad Pro.
Обл. вид. арк. 22,28. Ум. друк. арк. 14,88.

Видавець Марченко Т. В.
м. Львів-53, 79053, Україна, тел.: +38 (050) 370-19-57
e-mail: magnol06@ukr.net
<https://magnolia.lviv.ua>

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції: серія ДК № 6784 від 30.05.2019 року,
видане Державним комітетом інформаційної політики,
телебачення та радіомовлення України.

Надруковано у друкарні видавця Марченко Т. В.